

КУЛТУРЕН И ТЪРГОВСКИ ОБМЕН МЕЖДУ ДРЕВНА ТРАКИЯ И ЕГИПЕТ

Весела Атанасова

*Институт за балканистика с Център по тракология
Българска академия на науките*

Първият обмен между Тракия и Египет датира поне от първата половина на I хилядолетие пр. Хр. Най-ранните известни паметници с египетско влияние, разпространени в целия древен свят, са различните египетски амулети с предполагаема магическа сила и са открити в гръцките колонии по крайбрежието на Древна Тракия¹. Лесно преносими, тези малки украшения били свързани с популярната египетска магия, особено по отношение на плодородието и защитата на жените и децата. Ето защо те се намират предимно в светилища или гробове на жени и деца. Познати са ни един скарабей от карнеол и два сини скарабоида с изображение на сфинкс от некропола на Аполония Понтика². *Скарабейт* в Древен Египет бил свързан с бог Хепри, сутрешната манифестация на бог Ре (Слънцето). Египтяните правели аналогия между поведението на бръмбара (*Scarabaeus sac-*

er) при търкаляне на топка тор по земята и задачата на бог Хепри да търкаля слънцето по небето³. Скарабейт бил смятан за символ на здравето и закрилата на висшите сили, олицетворявал живота и безсмъртието. *Скарабоидът* представлява амулет с гравирано изображение, подобно на скарабеите, но без анатомичната форма на свещения египетски бръмбар (*Scarabaeus sacer*). Изображенията върху скарабоидите обикновено са на същества с магически сили (сфинксове, божества и др.)⁴. Такива скарабеи и скарабоиди били сред типичните продукти на работилниците в Навкратис, най-ранното гръцко селище в Египет и основно търговско пристанище в Делтата на Нил, което търгувало активно с гръцките колонии в Източното Средиземноморие поне от VII в. пр. Хр.⁵

От елинистическия период нататък има по-сигурни доказателства за икономически

¹ Chacheva 2019: 181; Ilieva 2019: 85.

² Chacheva 2019: 181.

³ Wilkinson 2008: 11.

⁴ Masson 2018: 24

⁵ Hdt., 2.152

и културен обмен между Тракия и Египет, вероятно в резултат на експанзивната политика на Птоломеите, владетелите на Египет след смъртта на Александър Велики. Когато Птолемей I Сотер (323–282 г. пр. Хр.) поел управлението на Египет през 323 г.⁶, той продължил да има интереси в Тракия и Мала Азия, където Лизимах се оженил за дъщеря му Арсиное II⁷. Най-вероятно сватбата им била уредена с определени облаги, което довело до постоянното присъствие на Птоломеите в Южна Тракия. След смъртта на съпруга си през 281 г. Арсиное II се омъжва за брат си, новия цар на Египет Птолемей II Филадельф (283–246 г. пр. Хр.)⁸. Това му дало основание да разшири влиянието си в Северна Егея и да установи контрол над тракийските градове Енос и Маронея. Наследникът на Птолемей II, Птолемей III Евергет (246–221), който извежда Птоломейската морска империя до нейната най-голяма мощ, успява да завладее цялото южно крайбрежие на Тракия от Абдера до Тракийския Херсонес⁹.

Всъщност целият III в. пр. Хр. е белязан от присъствието на Птоломеите в Южна

Тракия¹⁰. Това със сигурност улеснило културните и икономическите отношения между Тракия и Египет през този период. Един от най-важните белези за културен обмен може да се види в разпространението на култа към гръко-египетското божествено семейство на Изиди и Сарапис¹¹. Всъщност то е Птоломеева реплика на древноегипетското божествено семейство на Изиди, Озирис и Хор, но Озирис е заменен от Сарапис, новосъздадено гръко-египетско божество, а Хор от Харпократ. Култът към новоформираното гръко-египетско божествено семейство се разпространява много бързо извън Египет и си проправя път през гръцките градове в Източното Средиземноморие. Първите светилища на Изиди и Сарапис се появяват в Пирея, Еритрея и Халикарнас още в края на IV и началото на III в. пр. Хр.¹² С експанзията на Птоломеите в Южна Тракия от III в. пр. Хр., египетското божествено семейство се появява и в тракийските земи¹³. Първо в крайбрежните градове на Егейско море и Пропонтида – в Маронея, Редестос, Перинт, а след това и в черноморските градове – Месембрия, Одесос и Томи.

Фиг. 1. Бронзова монета от Перинт с образите на Изиди и Сарапис, Перинт, 217–200 г. пр. Хр. (*cn coin 37954*).

Фиг. 2. Бронзова монета Перинт с Анубис, 217–200 г. пр. Хр. (*cn coin 48195*)

⁶ Hölbl 2001: 14.

⁷ Plut. Vit. Demetr. 31.

⁸ Hölbl 2001: 36.

⁹ Polyb, 5.34.7–8.

¹⁰ Bricault 2007: 245.

¹¹ Atanassova 2019: 418–421.

¹² Bricault 2004.

¹³ Atanassova 2022: 213–220.

Изглежда, че през този период Перинт става най-важната точка за размяна на египетски стоки в Тракия, защото в града започват да се секат монети с образите на египетските божества. Монетите изобразяват бюстовете на Сарапис и Изида от едната страна и Апис или Анубис от другата (фиг. 1-2).

Фиг. 3. Монета от Перинт с образите на Изида, Сарапис и Апис, римска епоха (*en coin 13186*).

Установяването на римската власт в Тракия и Мизия през I в. пр. Хр. има своето отражение в разпространението на египетските култове. От времето на Антонин Пий (138–161 г.) и Марк Аврелий (161–180 г.) имената или образите на египетските божества могат да се срещнат в епиграфските паметници и в монетосеченето на повечето тракийски градове¹⁴. Перинт продължава да е сред градовете, в които се секат монети с изображения на египетските божества (фиг. 3). Освен това два надписа от древното селище, датирани от II в., документират асоциация на търговци от Александрия¹⁵. Асоциацията почита някой си Харпократион, несъмнено един от тях, за благоденствията, които е извършил за града – изграждане на светилище и стена. Както показва името му, той вероятно е бил последовател на египетските култове. Свидетелство за подобна асоциация (на търговците от Александрия), датирана в 160 г., идва и от Томи, където са посочени

¹⁴ Atanassova 2019.

¹⁵ Sayar 1998: 211–212, No 27, 28.

имената Серапион и Анубион¹⁶. В Черноморския град е открит и надпис, в който се споменава александрийски търговец на вино¹⁷. През римския период двата града вероятно са били важни пунктове за внос на египетски стоки в Тракия, но със сигурност има и други като Месамбрия, Аполония, Одесос, Бизантион, Айнос и др. Голяма част от тези стоки като скъпи тъкани, ароматни вещества, подправки, храни и напитки е трудна за проследяване археологически. Затова трябва да се ограничим с това, което е достигнало до нас. Сред тези артефакти преобладават най-общо *луксозните предмети и предметите с култово предназначение*.

Фиг. 4. Алабастрон от Одесос, Регионален исторически музей – Варна, n° 3670, IV–III в. пр. Хр.

I. Луксозни предмети

Алабастрър

Алабастрърът е бил един от най-престижните материали, използвани от древните египетски занаятчии още от Ранното царство (ок. 3100–2686 г. пр. Хр.)¹⁸. Това е красив камък, който пропуска светлината и е прорязан от множество жилки, което го прави подходящ за извайването на

¹⁶ Bricault 2005: 618/1005.

¹⁷ ISM II 463.

¹⁸ Lucas 1945: 481–482.

декоративни детайли и фантастични фигури. Алабастрът е минерал или скала по-малко от мрамора, който се среща в два основни вида: калцитен (ониксов) или гипсов алабастр. Първият се добива основно в Древен Египет¹⁹. Той е по-твърдият и по-здравият от двата и се използвал за производството на съдове и скулптури. Ониксовият алабастр се добивал на много места по западния бряг на Нил между Хелуан и Асют²⁰. От I-во хилядолетие пр. Хр. малки съдове, издълбани от алабастр и използвани за съхранение на масло, особено парфюмирано, се разпространяват от Египет в другите части на класическия свят. Те се срещат и в повечето гръцки колонии по тракийското крайбрежие като Одесос, Масамбрия, Апология Понтика, Аинос, Бизантион (фиг. 4). В гробницата на тракийския владетел Севт III (330–300 г. пр. Хр.) в Казанлък също са открити два големи албастрона²¹. Материалът продължава да се

Фиг. 5. Урна от алабастр, Могила п° 10, Ново село, Пловдив, I–II в.

използва през римската епоха, тъй като от цезарския период нататък (50–40 г. пр. Хр.) ониксовият алабастр служи за изработка на погребални урни във формата на ваза²².

¹⁹ Aston, Harrell, Shaw 2000: 59.

²⁰ Aston, Harrell, Shaw 2000: 59.

²¹ Kitov, Dimitrova 2005: 154.

²² Barker, Perna 2018: 49.

Подобна урна е открита в Могила 10 в Ново село (Пловдивско), положена в саркофаг, принадлежал на местен тракийски владетел и датиран I–II в. (фиг. 5)²³.

Фиг. 6. Ваза от „птолемейски фаянс“ от гроб в некропола на Одесос, Регионален исторически музей – Варна, началото на III в. пр. Хр

Съдове от „птолемейски фаянс“

Друг вид вносни луксозни предмети от Египет през елинистичния период са съдовете от т.нар. „птолемейски фаянс“ (фиг. 6–7)²⁴. Те са изработени от глазиран неглинен керамичен материал, който в науката обикновено се обозначава като „египетски фаянс“²⁵. Модерните изследвания обаче разграничават последния от „птолемейския фаянс“, който е смятан за резултат на нова технология от времето на династията на Птолемеите (края на IV – I в. пр. Хр.), която използва „египетския фаянс“, но чрез различна производствена техника²⁶ и нови декоративни подходи. Украсата на съдовете от „птолемейски фаянс“ е организирана в концентрични ленти и се състои от египетски (лотос, палма и папирус), ориенталски (розети, грифони и лов на животни) и гръцки мотиви

²³ Kisiov 2015: 245.

²⁴ Mao 2001: 17.

²⁵ Nicholson, Peltenburg 2000: 177.

²⁶ Mao 2001: 17.

Фиг. 7. Ваза от „птолемейски фаянс“, храм на Афродита в Истрос, *Археологически музей Истрия*.

(бръшлян и лаврови клонки)²⁷. Най-рядко срещаните сцени са тези на ритуален банкет и танци, съчетаващи египетските и гръцките традиции²⁸. Вазата от некропола на Одесос (днешна Варна) е украсена с подобна сцена (фиг. 6)²⁹. Върху нея е изобразен мъж, легнал на диван и получаващ храна от слугата си. Около него има танцьори, музиканти, птица върху поставка и различни домашни предмети като амфори, скринове и др. Подобен тип ваза е открит в Истрос в храма на Афродита (фиг. 7)³⁰. Украсата ѝ е организирана в шест регистъра, които изобразяват водни птици между гъсталаци от лилии и папируси, както и фантастичен лов: мъж с копие срещу лъв-грифон.

²⁷ Мао 2001: 17.

²⁸ Chacheva 2021: 97.

²⁹ Toncheva 1972.

³⁰ Alexandrescu 1989.

„Египетски син“ пигмент

Друг вид вносен продукт от Египет са пигментите. От тях един от най-важните е така нареченият „египетски син“ пигмент³¹. Това е синтетичен пигмент, приготвен от смес от кварц, вар, медно съединение и алкален поток, който се нагрява до температура от 850 до 1000° С. Основните компоненти на „египетското синьо“ са сини кристали от калциево-меден тетрасиликат (синтезиран купроривит – $\text{CaCuSi}_4\text{O}_{10}$) и частично реагирали кварцови частици, свързани чрез стъклена фаза. „Египетското синьо“ е използвано и високо ценено от древноегипетските майстори поне от III хил. пр. Хр. Скорошни проучвания показват, че в Тракия този пигмент е използван в стенописите от Алексан-

³¹ Lee, Quircke 2000: 108.

дровската³² и Староселската гробница³³. По време на римския период същият пигмент се употребява за боядисване на сините парченца на мозайките.

Фиг. 8. Златна обеца от античните терми на Деултум.

Накити

В Древен Египет са изработвани всякакви видове бижута от ценни метали и камъни още от средата на IV хил. пр. Хр³⁴. Египетските бижутери били известни по цялото Средиземноморие и техните произведения се търгували като луксозни предмети. Подобна вещ вероятно е златната обеца със стъклени мъниста, открита в римските терми на Деултум (днешно с. Дебелт) при разкопки (фиг. 8)³⁵. Дизайнът ѝ следва този, който бил „на мода“ в Египет през този период. Същият вид обеци са били носени от жени, изобразени на известните фаюмски портрети, засвидетелствани от

³² Nehrizov, Tzvetkova et al. 2020: 137.

³³ Manova 2023: 129.

³⁴ Wilkinson 1971: 1.

³⁵ Kostova, Harbalieva 2021: 756.

края на I в. пр. Хр. (фиг. 9). Друг вид обеца, познат отново от фаюмските портрети (фиг. 10–11), е открит в гроба на жена от некропола на Одесос, датиран III в. сл. Хр³⁶. Тя е изработена от злато и две сини стъклени мъниста. Бижутото е намерено с огърлица от 69 мъниста, някои от които са направени от египетско синьо стъкло³⁷. Най-вероятно тези сини мъниста, както и мънистата от „египетски фаянс“ също са били сред търгуваните египетски стоки, които се славели с най-добро качество³⁸.

Фиг. 9. Фаюмски портрет на жена с обеци, Национален музей на Шотландия.

II. Култови предмети

Може би най-значимият резултат от разпространението на египетските култове

³⁶ Toncheva 1961: 38.

³⁷ Toncheva 1961: 38–39.

³⁸ Lucas 1945: 52–53.

в Тракия е циркулацията на култови предмети. Някои от тях са внесени директно от Египет. Подобни предмети очевидно играят важна роля за привличането на човешки агенти и за поддържането на екзотичната фасада на малобройните религиозни групи, почитащи боговете на Нил в земите на траките.

Фиг. 10. Златна обеца със син камък от гроб в Одесос, *Регионален исторически музей – Варна, п. II 3685, III в. пр. Хр.*

Магически амулети

Амулетите са най-разпространената група култови предмети, изнасяни от Египет през Античността. От некрополите на гръцките колонии по крайбрежието на Черно море са ни познати две огърлици със стъклени мъниста от полускъпоценни камъни и кехлибар с малки амулети вмъкнати между тях. Едната е открита в гроб от некропола на Одесос и е датирана в края на II – началото на I в. пр. Хр.³⁹ Другата е намерена в гроб в некропола на Месамбрия (фиг. 12)⁴⁰ и също е датирана в периода II – началото на I в. пр. Хр. Огърлицата от Месамбрия е по-внушителната. Изработена е с

³⁹ Toncheva 1961b: 24–30.

⁴⁰ Chacheva 2021: 100.

повече от 200 висулки и мъниста, предимно от стъкло. Сред тях има няколко висулки и част от скарабей от „египетски фаянс“. Три от висулките са изработени от бронз и една – от стъкло. Бронзовите изобразяват египетската богиня котка Бастет и гръко-египетската богиня Баубо. Стъкленият медальон изобразява египетския бог Бес, стоящ с ръце на колене и носещ типичната корона с пера върху дългата си коса. В основата на

Фиг. 11. Фаюмски портрет на жена с обеци, *Музей на изкуствата – Детройт.*

фаянсовия скарабей е изобразен Бог Харпократ в характерната за него иконография – седнал върху лотосов цвят с лявата ръка в устата.

През римската епоха в Тракия се разпространяват гемите и камите – украшения от издялани с резба полускъпоценни камъни с врязано изображение, най-често с магически характер. Освен че върху някои

бижута е намерено в детски гроб и вероятно е оставено, за да защити детето, тъй като Изида била смятана за богиня на майчинството.

Фиг. 12. Колие от мъниста и амулети от Месамбрия, втората половина на II в. пр. Хр.

от тях били гравирани египетски божества като Изида, Сарапис, Харпократ, Анубис, те били направени от минерали, добивани в Египет (като черния и зеления яспис).

Уникална висулка с възможен египетски произход е намерена в могила 2, гроб 3 край древноримската крепост Состра (дн. Ломец) (фиг. 13)⁴¹. Това е камей в златна рамка, изработена от лапис лазули, полускъпоценен камък, широко използван в Древен Египет. Върху нея е изобразена богинята Изида. Забележителното тук е, че

⁴¹ Hristov 2019: 155.

Произведения на пластиката

Освен амулетите, по тракийските земи се среща голям брой произведения на пластиката с изображения на египетските божества. Това може да са както теракотени лампи⁴², бронзови статуетки с малки размери, така и мраморни статуи с по-значителни мащаби⁴³. Някои от тях със сигурност са обект на внос от Египет като

⁴² Например лампата от Деултум, виж Atanassova 2023.

⁴³ Виж например Atanassova, Vassileva 2020: 106–126.

Фиг. 13. Cameo със златна рамка от лапис-лазули, *Троянски музей*, II–III в.

т. нар. *шабтита* (фиг. 14)⁴⁴. Това са група египетски фигурки, които били поставяни в гробницата заедно с другия погребален инвентар. Обикновено това били малки по размер фигурки, изработвани от дърво или различни видове мек камък. Изобразявали индивиди във вид на мумии подобно на Озирис със скръстени на гърдите ръце или държащи някакви сечива. В по-редки случаи персонажите били облечени в ежедневните си дрехи и изпълнявали някакво действие. Целта на тези фигурки била да служат на починалия в задгробния живот според различните му нужди. Заедно със скарабите това е най-често срещаната група предмети от Древен Египет. Фигурките вероятно били внасяни от Египет през римския период и са били възприемани като образ на Озирис⁴⁵. Местните адепти вероятно са ги използвали по

⁴⁴ Stewart 1995: 8–13.

⁴⁵ Atanassova, Vassileva 2020: 128–131.

Фиг. 14. Шабти от Дионисополис (Балчик), *Регионален исторически музей – Варна*, n° II 2221, Римски период.

време на ритуални и инициационни процеси, провеждани в храмовете, посветени на египетските божества⁴⁶.

Заклучение

Въпреки че икономическите и културните връзки между Тракия и Египет датират отпреди завладяването на Египет от Александър Македонски, те се засилват значително при управлението на Птолемеите. По време на експанзията си на север Птолемеите установяват дълготрайни пътища за търговия и културен обмен, подкрепени от паралелното разпространение на египетските култове. Тези канали продължават да съществуват и по време на римската власт над Тракия и дори се развиват. Вносните стоки били предимно луксозни и предмети с култово предназначение, но, както видяхме, са разнородни и не бива да

⁴⁶ Tomorad 2004: 99.

бъдат пренебрегвани. Допълнителни анализи и проучвания със сигурност ще ни дадат по-добро и по-цялостно разбиране за трако-египетските отношения.

Библиография/ Bibliography

- Atanassova 2019: Атанасова, В. Египетските божества Изиди и Сарапис в Сердика. – *Thracia* 24, 418–434. [Atanassova, V. Egiptските božestva Izida i Sarapis v Serdika. – *Thracia* 24, 418–434].
- Atanassova 2022: Атанасова, В. Разпространението на египетските култове в Древна Тракия в епохата на елинизма. – *Thracia* 26, 211–221. [Atanassova, V. Razprostranienieto na egiptските kultove v Drevna Trakija v epochata na elinizma. – *Thracia* 26, 211–221].
- Atanassova 2023: Атанасова, В. Лампа с изображение на гръко-египетския бог Сарапис от Деултум. – *Heritage BG* 4, 5–12. [Atanassova, V. Lampa s izobraženie na grъko-egiptskija bog Sarapis ot Deultum. – *Heritage BG* 4, 5–12].
- Atanassova, Vassileva 2020: Атанасова, В., Василева, С. Изображения на египетски божества с неизвестен произход. – В: Атанасова, В., Брико, Л. (съст.) Египетските култове в Сердика. София: Парадигма, 106–139. [Atanassova, V., Vassileva S. Izobraženija na egiptски božestva s neizvesten proizvod. – V: Atanasova V., Briko, L. (săst.) Egiptските kultove v Serdika. Sofia: Paradigma, 106–139].
- Alexandrescu 1989: Alexandrescu, P. Un vase ptolémaïque en faïence d'Istros. – In: Cain, H.-U., Gabelmann H., Salzman D. (eds.) *Festschrift für Nikolaus Himmelmann*. Mainz am Rhein: P. von Zabern, 305–309.
- Aston, Harrell, Shaw 2000: Aston, B. G., Harrell, J. A., Shaw, I. Stone. – In: Nicholson, P. T., Shaw I. (eds.) *Ancient Egyptian Materials and Technology*. Cambridge: University Press, 5–77.
- Barker, Perna 2018: Barker, S. J., Perna, S. Alabaster. Quarrying and Trade in the Roman World: Evidence from Pompeii and Herculaneum. – In: ASMOSIA XI. *Interdisciplinary Studies on Ancient Stone*. Proceedings of the XI International Conference of ASMOSIA. Split: University of Split / Arts Academy in Split, 45–64. <<https://doi.org/10.31534/XI.asmosia.2015/01.03>> (20.05.2024).
- Bricault 2004: Bricault, L. La diffusion isiaque: une esquisse. – In: Bol, P. C., Kaminski, G., Maderna, C. (eds.) *Fremdheit-Eigenheit. Ägypten. Griechenland und Rom. Austausch und Verständnis*. Stuttgart: Scheufele, 548–556.
- Bricault 2005: Bricault, L. *Recueil des Inscriptions concernant les cultes isiaques (hors d'Égypte) (RICIS)*. Paris: De Boccard.
- Bricault 2007: Bricault, L. La diffusion isiaque en Mésie Inférieure et en Thrace: Politique, commerce et religion. – In: Bricault, L. et al. (eds.) *Nile into Tiber: Egypt in the Roman World*. Proceedings of the IIIrd International Conference of Isis Studies, Leiden, May 11–14 2005. Leiden – Boston: Brill, 245–266.
- Chacheva 2019: Чачева, М. Накитите. – В: Баралис, А., Панайотова, К., Недев, Д. (съст.) *По стъпките на археолозите: Аполония Понтийска*. Колекции на Лувър и Български музеи. София: Фабер, 172–181. [Čacheva, M. Nakitite. – V: Baralis, A., Panajotova, K., Nedev, D. (săst.) *Po stăpkite na arheolozite: Apolonija Pontijska*. Kolecii na Luvăr i Bălgarski muzei. Sofia: Faber, 172–181].
- Chacheva 2021: Chacheva, M. *Aegyptiaca Pontica: Old and New Evidence from the West Pontic Coast*. – In: Manoledakis, M. (ed.) *Peoples in the Black Sea Region from the Archaic to the Roman Period: Proceedings of the 3rd International Workshop on the Black Sea in Antiquity Held in Thessaloniki, 21-23 September 2018*. Oxford: Archaeopress, 95–104.
- Hölbl 2001: Hölbl, G. *A History of the Ptole-*

- maic Empire. London: Routledge.
- Hristov 2019: Христов, И. Археологическото богатство на троянския край. Троян: Издателство Уникарт. [Hristov, I. Arheologičeskoto bogatstvo na trojanskija kraj. Trojan: Izdatelstvo Unikart].
- Ilieva 2019: Ilieva, P. Phoenicians, Cypriots and Euboeans in the Northern Aegean. – Athens University Review of Archaeology 2, 65–102.
- Kisiov 2015: Кисъов, К. Спасителни археологически разкопки на могила № 10 („голямата могила“) – с. Ново село, община Стамболийски, област Пловдив. – В: Кабакчиева, Г. (ред.) Археологически открития и разкопки през 2014 г. София, 244–246. [Kisiov, K. Spasitelni arheologičeski razkopki na mogila № 10 („goljamata mogila“) – s. Novo selo, obština Stambolijski, oblast Plovdiv. – V: Kabakčieva, G. (red.) Arheologičeski otkritija i razkopki prez 2014 g. Sofia, 244–246].
- Kitov, Dimitrova 2005: Китов, Г., Димитрова, Д. Долина на тракийските царе (Проучвания през 2004 г.). – В: Торбатов, С. (ред.) Археологически открития и разкопки през 2004. София, 153–155. [Kitov, G., Dimitrova, D. Dolina na trakijskite care (Proučvanija prez 2004 g.). – V: Torbatov, S. (red.) Arheologičeski otkritija i razkopki prez 2004. Sofia, 153–155].
- Kostova, Harbalieva 2021: Костова, К., Харбалиева, Д. Археологически проучвания в Деултум, подобект 02 „Антични терми“. – В: Попов, Х. (ред.) Археологически открития и разкопки през 2020. София, 756–759. [Kostova, K., Harbalieva, D. Arheologičeski proučvanija v Deultum, podobekt 02 „Antični termi“. – V: Popov, H. (red.) Arheologičeski otkritija i razkopki prez 2020. Sofia, 756–759].
- Lee, Quircke 2000: Lee, L., Quircke, S. Painting materials. – In: Nicholson, P. T., Shaw, I. (eds.) Ancient Egyptian Materials and Technology. Cambridge: University Press, 104–120.
- Lucas 1945: Lucas, A. Ancient Egyptian Materials and Industries. London: Edward Arnold.
- Mao 2001: Mao, Y. A Technical Examination of Three Ptolemaic Faience Vessels. – The Journal of the Walters Art Museum 59, 17–22.
- Masson 2018: Masson, A. Scarabs, scaraboids and amulets. – In: Villing, A., Bergeron, M. et al. (eds.) Naukratis: Greeks in Egypt. 2013-2019. London: British Museum Press.
- Manova 2023: Манова, Р. Цветовете на Антична Тракия и тяхната символика (Експертиза на полихромия и цетова украса от култови обекти). София: Академично издателство „За буквите – О писменех“. [Manova, R. Cvetovete na Antična Trakija i tjahnata simbolika (Ekspertiza na polihromija i cvetova ukrasa ot kultovi obekti). Sofia: Akademično izdatelstvo „Za bukвите – O pismeneh“].
- Nehrizov, Tzvetkova et al. 2020: Нехризов, Г., Цветкова, Ю., Козентино, А., Китанов, К., Пенчева, А., Прахов, Н., Стоянова, Д., Илиев, С. Изследване с неструктивни методи на стенописите в гробницата при с. Александрово. – В: Попов, Х. (ред.) Археологически открития и разкопки през 2019. София, 135–139. [Nehrizov, G., Tzvetkova, Ju., Kozentino, A., Kitanov, K., Penčeva, A., Prahov, N., Stojanova, D., Iliev, S. Izsledvane s nedestruktivni metodi na stenopisite v grobnicata pri s. Aleksandrovo. – V: Popov, H. (red.) Arheologičeski otkritija i razkopki prez 2019. Sofia, 135–139].
- Nicholson, Peltenburg 2000: Nicholson, P., Peltenburg, E. Egyptian faience. – In: Nicholson, P. T., Shaw, I. (eds.) Ancient Egyptian Materials and Technology. Cambridge: University Press, 177–194.
- Sayar 1998: Sayar, M. Perinthos-Herakleia (Marmara Ereğlisi) und Umgebung: Geschichte, Testimonien, griechische und lateinische Inschriften. Wien: Verlag der

- Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Stewart 1995: Stewart, H. M. *Egyptian Shabti*. Buckinghamshire: Shire Publications LTD.
- Tomorad 2004: Tomorad, M. *Shabtis: Ancient Egyptian funerary figurines*. – In: Buzov, E., Lekov, T. (eds.) *Cult and Belief in Ancient Egypt. Proceedings of the Fourth International Congress for Young Egyptologists*. Sofia: New Bulgarian University Press, 139–150.
- Toncheva 1961: *Тончева, Г. Гробни находки от Одесос*. – *Известия на варненското археологическо дружество* 12, 29–51. [Tončeva, G. *Grobni nahodki ot Odesos*. – *Izvestija na varnenskoto arheologičesko družestvo* 12, 29–51].
- Toncheva 1961b: *Тончева, Г. Гроб на тракийка в Одесос*. – *Археология* 3/2, 24–30. [Tončeva, G. *Grob na trakijka v Odesos*. – *Arheologija* 3/2, 24–30].
- Toncheva 1972: *Тончева, Г. За египетските фаянсови съдове от Одесос*. – *Известия на археологическия институт* 33, 103–111. [Tončeva, G. *Za egipetskite fajansovi šdove ot Odesos*. – *Izvestija na arheologičeskija institut* 33, 103–111].
- Wilkinson 1971: Wilkinson, A. *Ancient Egyptian Jewellery*. London: Routledge.
- Wilkinson 2008: Wilkinson, R. H. *Egyptian Scarabs*. Bloomsbury: Shire Publications.

TRADE AND CULTURAL EXCHANGE BETWEEN ANCIENT THRACE AND EGYPT

Vessela Atanassova

Abstract: From the Hellenistic Period on there are certain evidences for trade and cultural exchange between Thrace and Egypt probably as a result of the expansive policy of the Ptolemies, the rulers of Egypt after the death of Alexander the Great in 323 BC. The Macedonian Pharaohs even started to mint coins in the Thracian town of Perinthus probably to establish their power in the Thracian lands but also to facilitate the commerce relations. The Egyptian cults of the divine family of Isis and Sarapis were also introduced to the local population and spread very quickly. So different kinds of Egyptian goods were imported to the coastal cities of Ancient Thrace in the most cases luxury products and jewelry with more or less religious connotation. With the imposition of Roman rule on the Thracian lands and the strong relation between the Roman emperors and the Isiac Gods, Egyptian goods managed to penetrate in the interior of Thrace. We find again different kind of luxury products in the funerary context which were probably used not only for practical reasons but also in order to communicate certain beliefs.

Keywords: Egyptian Cults, Thrace and Egypt, Trade, Egyptian goods, Isiac gods, Ptolemies in Thrace

Vessela Atanassova

Institut of Balkan Studies & Center of Thracology

Bulgarian Academy of Sciences

vess.atanassova@balkanstudies.bg

ORCID: 0009-0006-6620-0779